

Alguns apunts sobre l'obra musical de Joan Pau Pujol

Joan Pau Pujol (1570-1626) és, sens dubte, el compositor més important del nostre país pel que fa a l'àmbit de la polifonia culta, tant per l'abundància com per la qualitat de la seva producció musical. Tot i que la major part de la seva obra és encara inèdita i, en conseqüència, s'ha d'estudiar, analitzar i interpretar per poder valorar-la en la seva justa mesura, no és per això menys cert que la seva extraordinària fecunditat, avalada pel judici posterior, sempre equànime i elogiós, que sobre ella han manifestat musicòlegs i historiadors¹, situa el nostre compositor en el cim de l'escola catalana de polifonia antiga.

Dividida la seva vida en dues meitats gairebé iguals, cada una d'elles abasta, pràcticament, un terç dels segles XVI i XVII, transcorre, doncs, durant un dels períodes més transcendents de la història de la música occidental: la transició entre el Renaixement tardà i el Barroc incipient, entesos generosament aquests corrents del pensament artístic —així com els seus corresponents punts d'interrelació— a l'hora de fixar la filiació estètica del mestre.

Joan Pau Pujol, que fou prevere i mestre de capella de Tarragona, Saragossa i Barcelona, aglutina i assumeix en la seva obra, per una part, la rica tradició polifònica imperant a la Península Ibèrica en el decurs del segle XVI i, per l'altra, els brillants conceptes en matèria d'expressivitat i d'inspiració personal adaptats al nou esperit del segle següent. Aquesta amalgama d'estils s'observa a la perfecció en el conjunt de la seva obra, la qual presenta dues vessants clarament diferenciades: la sagrada i la profana. Sembla com si aquesta dicotomia fos el reflex fidel de la seva pròpia evolució interior, fins i tot de la seva trajectòria artística i psicològica com a sacerdot i compositor.

Convé no oblidar que Pujol fou mestre de capella. Com a tal, la seva formació escolàstica i espiritual estava amarada d'un profund sentiment religiós i d'una conseqüent professió de fe; per això, la seva música eclesial resulta severa i austera, sense deixar de ser interessant, perquè abasta amb gran facilitat moments d'especial rellevància en el context de la seva fun-

Villancico «¿A qué venís, niño amado?» (Biblioteca de Catalunya, sign. 763/10)

cionalitat litúrgica. Però Joan Pau Pujol és, també, compositor; un compositor de gran volada i personalíssima inspiració, com ho demostra quan aborda el gènere profà en les seves petites composicions de caràcter madrigalesc, amb textos en castellà i, gairebé sempre, a menys veus que les de caràcter litúrgic.

A aquests aspectes particulars de l'obra del mestre mataroní², fóra convenient afegir-n'hi d'altres de caràcter més genèric, amb referència a l'època que li va tocar de viure (començament del segle XVII), els quals ja denoten una clara tendència per part seva a assimilar els postulats de l'estètica barroca. Aquests trets estilístics fo-

namentals, els he pogut observar, preferentment, en la quasi vintena de *villancicos* de Pujol que he transcrit i he estudiat, i que s'erigeixen en paradigma del gairebé centenar que va compondre³.

En ells s'aprecia, per exemple, l'interès del nostre autor a presentar la melodia inicial aïllada, desproveïda de qualsevol altre embolcall polifònic-vocal i encomanada al solista, amb la intenció clara de manipular-la després en la *responsió* amb tots els recursos, tècnics i interpretatius, ja en joc; com a conseqüència, aconseguen efectes de contrast brillants, en oposar el solista al conjunt vocal. I, fins i tot, quan divideix la plantilla vocal en dos cors clarament diferenciats, aconseguen traduir fidelment el sentit dialogant del text mitjançant aquest procediment estilístic de caràcter policoral.

Una altra característica important en la producció del mestre afecta directament la substància musical de les seves obres de caire profà. Pujol escriu aquestes composicions breus per a un nombre escàs de veus: generalment tres, o quatre com a màxim. En reduir-se la textura polifònica, hi abunden les llibertats d'escriptura que tan bé s'adapten al caràcter intimista i expressiu d'aquestes peces, amb la intenció de reflectir subjectivament el sentiment poètic que les anima. En conseqüència, la proliferació d'alteracions, el lliure moviment de les parts i les simultaneïtats sonores resultants aniran perfilant, de mica en mica, la nova concepció tonal d'aquesta música, en detriment de l'antiga modalitat eclesiàstica.

De tot això que ha estat exposat anteriorment, encara que d'una manera sintetitzada i breu, es pot deduir que el conjunt de l'obra del nostre Joan Pau Pujol presenta punts de veritable interès, tant en l'aspecte merament musical com en el més complex i enrevessat de la ciència musicològica.

Ja se'n va adonar l'inoblidable Felip Pedrell quan, a principis del nostre segle i des d'aquestes mateixes pàgines de la «*Revista Musical Catalana*»⁴, empenia l'estudi científic de la vida i l'obra del mestre, tot donant notícies parcials sobre l'activitat i la producció musical de Joan Pau Pujol i, fins i tot, encoratjant els joves musicòlegs amb aquestes paraules: «*L'investigador o investigadors futurs de la interessant personalitat artística d'en Joan Pau Pujol resoldran tots aquests punts foscos y l'ignorat de las datas del seu naixement y mort*».

Amb el temps, aquest missatge serà recollit per un deixeble del mestre Pedrell, l'eminent musicòleg Higiní Anglès, el qual, l'any 1926, inicia l'estudi i edició de les obres completes de Pujol amb un primer volum que contenia salms *In Vesperis* i *Ad Completorium*, i una *Missa pro defunctis*. El segon volum, el publicà l'any 1932; constava, també, de salms i quatre misses. Ambdues obres foren editades per la Biblioteca de Catalunya i corresponen als números III i VII, respectivament, de la seva

Cançoner d'Olot. (F. II7. Biblioteca Pública d'Olot, sign. I-VIII)

col·lecció de Publicacions del Departament de Música.

Una producció certament extensa

En la primera d'elles, Anglès⁵ oferí una extensa relació d'obres del mestre, basant-se en el *Catàlech...*, de Pedrell⁶, per a les conservades a la Biblioteca de Catalunya i les seves pròpies investigacions portades a terme en diferents biblioteques i arxius, especialment en l'àmbit dels Països Catalans. Però, davant de la gran quantitat d'obres trobades, el mateix Anglès declarà: «*Tenim confiança que la llista d'obres que avui anunciem de Pujol encara no és, ni de bon tros, completa, i que amb els anys podrem enriquir-la de noves dades*». Posteriorment, quan publicà el segon volum⁷, presentà una nova relació d'obres de l'artista, però més reduïda que la primera. Diu Anglès, respecte d'això: «*Ultra els seixanta-un manuscrits amb obres de Joan Pau Pujol que*

hem assenyalat en el volum primer, cal afegir que en l'endemig hem trobat encara els següents manuscrits i fragments d'altres manuscrits desconeguts».

A títol orientatiu, esmentaré algunes poblacions, amb les seves corresponents institucions, on l'illustre musicòleg trobà obres del nostre autor. A Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Arxius musicals de la Catedral, de Santa Maria del Mar i de l'església del Palau; també a la Biblioteca de l'Orfeó Català. A l'Arxiu musical del Monestir de Montserrat; també a Cardona, Vic i Vilafranca del Penedès. Als arxius de música de les Catedrals de Girona, València i Palma de Mallorca. A l'Arxiu musical del Pilar de Saragossa. A la Col·legiata de Gandia, etc. Tanmateix, Anglès no podia imaginar que algunes de les fonts descobertes i descrites per ell serien víctimes de focs, saqueigs i trasllats durant i després de la guerra civil espanyola. Desaparegueren, doncs, els manuscrits de Santa Maria del Mar i de l'església del Palau a Barcelona; els de Vic, Cardona, Gandia, etc; i van ser traslladats a la Biblioteca de Catalunya els

que es conservaven a la Catedral de Barcelona, segons que ens diu el Dr. Pavia⁸.

Per altra banda, convé ressaltar el fet que Anglès abandonés la publicació de les obres completes del mestre. Sobre aquesta qüestió, i altres consideracions, vaig presentar una comunicació lliure al Congrés Internacional «Higini Anglès i la Musicologia Hispànica», que tingué lloc a Barcelona durant el mes de setembre de l'any passat amb motiu de commemorar-se el primer centenari del naixement de l'il·lustre musicòleg. Vaig dir el següent: «*Sobre les causes que portaren Anglès a defugir la continuïtat de les Opera Omnia de Pujol no se'n sap res. Es poden considerar diverses hipòtesis: la guerra civil espanyola amb les seves funestes conseqüències per a la vida general del país, un fet que determinà la seva sortida d'Espanya cap a Alemanya; la creació i direcció de l'Institut Español de Musicologia del C.S.I.C. l'any 1943 (actualment U.E.I. de Musicología de la Institución «Milà i Fontanals»); el seu nomenament com a President del Pontificio Istituto di Musica Sacra, a partir del 1947, i destinat a Roma. En fi, totes aquestes vicissituds i les nombroses obligacions dels seus càrrecs potser motivaren una dispersió de l'atenció d'Anglès en detriment de les Opera Omnia de Pujol, encara que en benefici de les d'altres autors. De totes maneres, ja no tenen gaire importància, ara, aquestes consideracions; el fet cert és que es va interrompre l'edició del mestre mataroní i, 60 anys després de la publicació del primer volum, encara no es treballa en la seva continuïció.*»

També és veritat que d'altres musicòlegs han publicat, de manera esporàdica, en cançons, antologies i obres de tota mena, algunes peces del mestre; però ningú, fins ara, no ha continuat el camí iniciat per Anglès. I és una llàstima que un autor tan prolífic i de tanta categoria artística, com és el mestre Joan Pau Pujol, encara no tingui les seves obres completes publicades i a la disposició dels intèrprets d'avui, perquè puguin ser portades a les sales de concert o al disc per satisfacció de la nostra sensibilitat.

Però estic segur que aquesta tasca es portarà a terme; tard o d'hora (esperem que sigui aviat), l'obra d'aquest insigne polifonista sortirà de l'obscuritat de l'arxiu i del silenci de l'inèdit, i ocuparà el lloc d'honor que li correspon en la història de la música catalana antiga. Les nostres institucions, públiques i privades, no poden romandre insensibles durant més temps davant aquesta injustícia artística i històrica. De fet, la Biblioteca de Catalunya, l'Institut Ricart Matas de la Universitat Autònoma de Barcelona i el C.S.I.C. estan interessats a patrocinar i avalar aquesta iniciativa que, de moment, es troba en estat embrionari. També l'Orfeó Mataroní ha promogut activitats de tota mena, amb la finalitat de divulgar la vida i l'obra del seu compatriota⁹.

Per altra banda, resulta molt difícil de trobar els recursos necessaris, tant els humans com els materials, per portar a terme una empresa d'aquesta magnitud. En primer lloc, és imprescindible inventariar tota la música conservada del mestre, la qual està dispersa per nombrosos arxius i biblioteques, perquè aquell primer catàleg confeccionat per Anglès, tot i ser indispensable i essencial, és evident que es pot enriquir amb noves aportacions. En aquest sentit, és de gran importància la feixuga tasca desenvolupada per alguns musicòlegs catalans, que recorren la nostra geografia amb el noble afany de donar notícia de les fonts musicals que evidencien el ric patrimoni que tenim. Convé assenyalar que la «Revista Musical Catalana» recull en les seves pàgines, de manera metòdica i regular, aquestes investigacions, sota l'epígraf *Arxius Musicals de Catalunya*.

Per part meua, he portat a terme diverses investigacions en diferents arxius i biblioteques amb la finalitat de recollir material i començar així l'estudi sistemàtic i aprofundit de la producció musical de Joan Pau Pujol. A l'arxiu musical de la U.E.I. de Musicologia hi ha fotografies, fotocòpies i microfilms d'obres del mestre que, amablement, m'han estat facilitats per investigadors, arxivers i bibliotecaris, als quals des d'aquí vull agrair la seva valuosa ajuda.

La tasca que s'ha de fer és molt gran, no solament per l'abundant producció pujoliana sinó per la quantitat de còpies d'obres conservades, amb el nombre de variants en els manuscrits que això representa. De la confrontació d'aquests manuscrits entre si apareixeran detalls molt significatius i aclaridors a l'hora de fixar aspectes concrets en l'estudi de la tècnica i estètica musical del mestre. Lògicament, aquests aspectes hau-

ran d'incidir, també, de manera globalitzadora, en el context artístic i cultural de la seva època; perquè la ciència musicològica, pel seu caràcter multidisciplinari, és el vehicle idoni per interrelacionar-los.

En definitiva, un panorama enriquidor i, al mateix temps, un repte inajornable és el que té ara la musicologia catalana, per abordar l'estudi de la vida i de l'obra de qui, per mèrits propis, s'ha convertit en glòria immortal de la Història de la Música a Catalunya: el mestre de capella Joan Pau Pujol.

Marià Lambea

NOTES

- (1) Vegeu, entre d'altres, ANGLÈS, Higiní: «La música en España» a la *Historia de la Música* del Dr. Johannes WOLF. Ed. Labor, Barcelona, 1944. També SUBIRÀ, Josep: *Historia de la Música Española e Hispanoamericana*. Salvat Ed., Barcelona, 1953.
- (2) Fins no fa gaire, se suposava que Pujol havia nascut a Barcelona. Investigacions posteriors han assenyalat la ciutat de Mataró com el lloc de naixement del mestre. Cfr. PAVIA i SIMÓ Josep: *La música a la catedral de Barcelona, durant el segle XVII*. Barcelona, 1986, pp. 180 i ss.
- (3) Vegeu ANGLÈS, Higiní: *Johannis Pujol, Opera Omnia*. Vol. I. Barcelona, 1926, pp. X-XI.
- (4) Vegeu el seu estudi: *Músichs vells de la terra*, núm. 21, setembre del 1905.
- (5) ANGLÈS, Higiní: *Op. cit.*, notes bibliogràfiques.
- (6) Vegeu PEDRELL, Felip: *Catàlech de la Biblioteca de la Diputació de Barcelona*. II vols. Barcelona, MCMVIII.
- (7) ANGLÈS, Higiní: *Johannis Pujol, Opera Omnia*. Vol. II. Barcelona, 1932. Vegeu les notes bibliogràfiques.
- (8) PAVIA i SIMÓ, Josep: *op. cit.*, pp. 194-195.
- (9) En aquest sentit, també he d'esmentar la conferència que vaig pronunciar el passat 16 de maig i el concert que va tenir lloc quatre dies després, a càrrec de la Coral De Música, dirigida per Cecília Velázquez, amb obres de Pujol, transcrits per mi mateix. Tots dos actes es van celebrar a la ciutat de Mataró.

escola de pedagogia musical

MÈTODE IRENEU SEGARRA

CURSOS PER A LA FORMACIÓ DE PROFESSORS ESPECIALISTES DE MÚSICA

- a les Escoles de Música i Conservatoris
- al Parvulari i a les Escoles d'EGB

Matrícula oberta fins al 15 de setembre

Informació: Secretaria. c/. Portal Nou, 13
08221 Terrassa. Tel. 783 79 72, de 9 a 13 hores

Prepareu-vos per al futur